

МУЗЕЙ РІДКІСНОЇ КНИГИ ІМЕНІ Г.П. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

У 1805–1817 рр. на кошти братів князя О.А. Безбородька і графа І.А. Безбородька була побудована в Ніжині Гімназія вищих наук. Ще до її офіційного відкриття, 19 квітня 1820 р. був ухвалений «высочайший рескрипт», окончатель-но утвердивший высшее учебное заведение в Не-жине и назначивший Кушелева-Безбородко по-четным попечителем Нежинской гимназии, а по нем – всегда старшого в его роде» [Гимназия, 1881, с. 156, 173].

Онук графа І.А. Безбородька, граф. О.Г. Ку-шельов-Безбородько та його син були почесними попечителями (1820–1874), а з 1874 по 1920 р. цю посаду обіймали графи Мусіни-Пушкіни.

4 вересня 1820 р., коли була відкрита вища школа в Ніжині, граф О.Г. Кушельов-Безбородько подарував їй книги (382 назви у 1877 томах), які стали базою для майбутньої бібліотеки. Ці книги склалися переважно із класичних творів фран-цузької літератури [Лавровский, 1873, с. 90].

У фондах фундаментальної бібліотеки збері-гались стародавні рукописи, які були закуплені з бібліотеки професорів Московського університету С.П. Шевирьова та Лейпцізького університету Ф. Річля. Вони були описані професором М.С. Сперанським та студентами історико-філологічного інституту П.А. Заболоцьким., О.Ф. Музиченком, Н.С. Державіним. [Сперанский, 1900, с. 1–143; 1901, с. 1–39]. На жаль, ці унікальні документи були вилучені з бібліотеки в 1934 р. і забрані до Центральної наукової бібліотеки імені В.І. Вер-надського без будь – якого обґрунтування причини цього розпорядження тодішнього Народного комісаріату освіти.

Дані про бібліотеку Гімназії вищих наук князя Безбородька та літературу, якою користу-вались професори і гімназисти, подані у розвідці Оксани Супрунюк [Супрунюк, 1996, с. 67–70]. Відомості про те, як протягом 180-річної історії Ніжинської вищої школи формувались фонди бібліотеки, можна знайти у статті головного бібліо-

текаря університету Л.І. Литвиненко [Литвинен-ко, 2000, с. 50–53].

У 30-х роках бібліотека інституту була най-більшою за кількістю книжок серед навчальних закладів України. Зараз її книжковий фонд скла-дає близько одного мільйона примірників.

Ще в 1930 р. професорами інституту розроб-ляється проект створення «Музею старої книги» [філіал державного архіву Чернігівської області в Ніжині (далі – філіал) ф. 427, опис 1., спр. 693, арк. 11]. Але тоді ця ідея не була втілена в жит-тя і здійснилася вона лише в наші дні.

У 1985 р. за ініціативи директора бібліотеки Н.О. Ленченко та за підтримки і матеріальної до-помоги ректора інституту академіка Ф.С. Арвата працівники бібліотеки почали створювати Музей рідкісної книги. Активну участь у його створенні брали Г.О. Байдіна, Л.І. Литвиненко, Г.П. Дер-ека, Л.В. Гранатович, Л.Д. Євченко, О.П. Фесюн, П.І. Кліменко та інші. У доборі літератури, офор-мленні стендів та вітрин значну роботу здійснив кандидат філологічних наук доцент Г.П. Василь-ківський, ім'я якого присвоєно нині музею.

Фонд музею рідкісної книги нараховує близько 2000 книг, які розміщені на стендах та у вітринах двох залів. Оскільки статтю про музей рідкісної книги надрукувала Н.О. Ленченко [Лен-ченко, 2000, с. 54–56], яка описала більшу части-ну раритетів, автор даної статті розповість про ті книги, які ще не висвітлені у згаданій праці та про ті, які мають автографи визначних діячів на-уки та культури, а також про літературу, що по-повнила музей за останні роки.

У музеї є стародруки – книги XVI–XVIII ст.: «Іліада» та «Одісея» Гомера, «Енеїда» Вергілія латиною та грецькою мовами (1567), філософські діалоги Платона, надруковані у Венеції (1513, 1517), п'єси Мольєра французькою мовою (1670), Євангеліє (1689), «Труби словес» Лазаря Барано-вича і його ж вірші польською мовою (1671), «Арифметика» Магницького (1703), перше видання

«Слова о полку Ігоровім» (1800), «Енциклопедія» Д. Дідро французькою мовою (1751) «Российская грамматика» М.Ломоносова» (1755).

З бібліотеки професора Московського університету С.П. Шевирьова експонується книга «Камень веры», написана ніжинцем Стефаном Яворським у 1726 р. друге її видання (1730). Він очолював церковний синод за царя Петра I і написав цю працю в захист православної віри.

Привертає увагу відвідувачів музею «Изборник великого князя Святослава Ярославовича 1073 года». Рукопис цієї пам'ятки Київської Русі упорядкував та видав наш земляк (уродженець м. Варви Чернігівської області) професор Московського університету О.М. Бодяньський, який очолював «Императорское общество истории древностей российских».

З великим інтересом розглядають американські і німецькі туристи двотомну Біблію, переклад якої з грецької мови на німецьку здійснив у XVI ст. Мартин Лютер. Її біблейські сюжети ілюстровані кольоровими репродукціями кращих художників світу.

На стенді, де зберігаються стародавні книги з історії України, є багатотомна «Історія України – Руси», написана першим Президентом України академіком Михайлом Грушевським. Вона видана у Львові у 1903, 1904 рр. Архівні дані свідчать, що фондами рідкісних книг бібліотеки Ніжинського педінституту користувався Михайло Сергійович. У ніжинському архіві зберігається його лист, написаний 30 червня 1928 р. «Археографічна комісія прохає, – пише він, – не одмовити вислати їй для наукового використання рукопис «Александрія», що зберігається в бібліотеці за № 34. Як тільки мине потреба в тому рукописові, його негайно буде повернуто». [Філіал, ф.427, опис 1, спр 671, арк. 93].

Другий лист надрукований не на машинці, а написаний його рукою. В ньому він пише: «Прошу вторичним ласкаво потрібну для занять Секції книгу Латиніна «Материалы истории Земских Соборов», – вона є у вашій бібліотеці. Потрібна вона буде протягом двох місяців і потім буде повернена. Може схочете передати через М.Н. Петровського, який буде їхати до Києва.» [Філіал, ф.427, опис 1, спр 674, арк. 95]. Він її і передав академіку. М.С. Грушевський був науковим консультантом докторської дисертації М.Н. Петровського.

У музеї є твори Т.Г. Шевченка, зокрема три видання «Кобзаря»: у Празі – 1876 р., в Києві – 1882 р., в Москві – 1900 р.

Бібліотека Ніжинської Вищої школи тримала постійний зв'язок з всесвітньовідомими книговидавцями Брокгаузом (Лейпціг) та Ефроном

(С.-Петербург). Їх «Энциклопедический словарь» за редакцією професора І.Е. Андрієвського, виданий у 1890–1904 рр, у 82 томах, експонується в музеї. Є також ксерокопії архівних документів про листування професорів історико-філологічного інституту з цими книговидавцями, які періодично надсилали книги до бібліотеки. Є в музеї і енциклопедія братів Гранат, а також юридична і географічна енциклопедії XIX ст.

Гордістю музею рідкісної книги є унікальна грецька бібліотека, яка передана інституту в 1878 р. з грецького училища після реорганізації його в російську гімназію. Всього у вітринах 178 томів. В основному це філософська, філологічна, історична та релігійна література XVI–XIX ст. Грецькі вчені вивчають і досліджують ці стародруки. Директор новогрецького наукового центру в Афінах Трандефілус Славетінус заявив, що в музеї є такі книги, які в Греції залишились лише в одному примірнику.

В музеї експонується польська література, яка була подарована інституту Варшавським університетом у 1876 р. Нині Полоніка нараховує 156 рідкісних книг XVI–XVIII ст., у тому числі 21 книгу латиною, 13 книг – XVI ст., 41 – XVII, решта – XVIII ст.

Бібліотека також поповнювалась рідкісними книгами за рахунок подарунків професорів, викладачів, студентів, зарубіжних діячів та осіб, які відвідували наш інститут. Першим таким подарунком, як уже говорилося, були книги графа О.Г. Кушельова-Безбородька.

У музеї рідкісної книги зберігається унікальне видання – «Ода на рождение Его Императорского Величества Великого князя Михайла Павловича», видана в Санкт-Петербурзі у 1798 р. У цьому ж році «Ода» була подарована засновнику Гімназії вищих наук князю О.А. Безбородьку. На книзі автора «Оди» Г.Р.Державіна напис такого змісту: «Его светлости милостивому Государю Александру Андреевичу Безбородко от сочинителя».

Настоятель Ніжинського Благовіщенського монастиря подарував першому директору Біблію грецькою мовою, видану в XVII ст. На титульній сторінці є такий напис: «От Архимандрита Виктора, друга и соотечественника первого директора Гимназии высших наук Кукольника, при котором в 1820 году открыта эта гимназия.» Ще раніше професор О.С. Орлай подарував два підручники з хімії та фізики, видані у 1801 та 1802 рр. у Санкт-Петербурзі з ідентичними автографами: «Профессору физики Василию Кукольнику подарил Надворный Советник Иван Орлай в знак дружбы 1803». Ці книги потім були подаро-

вані П.Кукольником, сином першого директора Гімназії вищих наук князя Безбородька.

Цікавий напис ще на одній книжці, виданій в Амстердамі 1667 р. «В библиотеку Гимназии Высших наук князя Безбородко, принес в дар, 5 класса и кавалер Кондрат Лохвицкий в Киве 1824 года, сентября 22 дня».

Відомо, що Ніжин був у свій час центром торгівлі на Україні, і купці теж дарували свої книги. На книзі «Мнения правоучительные на разные случаи с правилами и рассуждениями господина графа Оксанштейна», виданій у 1792 р., є такий напис : «Сию книгу подарил в Гимназию Высших наук князя Безбородко Нежинский купец Спиридонов».

Таких книг з дарчими написами в бібліотеці і музеї рідкісної книги декілька сотень.

Зараз в музеї рідкісної книги експонуються книги вчених різних галузей знань: М.К. Чалого, П. Куліша, В.П. Андріанова, К.Ф. Сумцова, Л.П. Рудановського, а також книги з дарчими написами випускників Ніжинської вищої школи та професорів, які працювали в нашому інституті. Ось їхні імена: Н.В. Гербель, Р.М. Волков, В.Г. Ляскоронський, А. Грузинський, Є.Ф. Карський, І.І. Иванов, М.Н. Бережков, В.І. Резанов, П. Заболоцький.

Музей відвідують, крім делегацій з України, і зарубіжні туристи із США, Німеччини, Греції, Австралії, Кореї, Китаю, Італії, Швейцарії, Швеції, Канади та інших країн. З ближнього зарубіжжя – Росії, Білорусі, Киргизстану, Молдови, Казахстану. Вони дарують теж свої книги, зокрема, доктор історії та богослов'я, професор Христус Ласкарідіс (Греція) подарував книги грецькою мовою:

«Історія Ніжинської Грецької громади», «Вплив ніжинських греків на розвиток торгівлі, науки і культури на Україні». Він же подарував 5 своїх наукових праць та 40 «Наукових записок» Янинського університету. Дві свої наукові праці подарувала працівник Янинського фольклорного музею Марта Попондополос. Поповнився музей рідкісної книги за рахунок надходжень книг від професорів Вільного українського університету в Мюнхені. Зокрема, від І.Качуровського і Кошелівця, аспіранта та викладача нашого інституту в 20-х років М. Одарчинка, який зараз проживає в США, та професора Альбертського університету (Канада) Яр Славутича. Свої книги надіслали випускниці інституту Ольга Мак (Канада) та наш земляк Олександр Канюка (США).

Музей рідкісної книги відвідала економічний радник швейцарського посольства в Києві Ані Боті. Вона подарувала гарно художньо оформлену та ілюстровану книгу про міста та населені пункти Швейцарії. Книга надрукована німецькою, французькою та англійською мовами. Національна бібліотека конгресу США надіслала дві книги: «Світова цивілізація. Глобальний досвід» та «Основи маркетингу». Уродженець Ніжина, доктор Анатолій Лисий, який очолює фундацію Івана Багряного, та його дружина Дар'я із США подарували 200 книг та нот нашої бібліотеці. Частина цих книг українською мовою, видані в Канаді і США, експонуються на стенді в музеї рідкісної книги.

Професори, викладачі, студенти щиро вдячні усім цим людям, які своєю благодійною діяльністю поповнюють експозицію музею та збагачують фонди однієї з найстаріших бібліотек України.

ЛІТЕРАТУРА

Гімназія вищих наук і Ліцей князя Безбородко. – СПб., 1881.

Ленченко Н.О. 2000. Музей рідкісної книги // Рідна школа. – К. – № 8.

Литвиненко Л.І. 2000. Наша бібліотека // Рідна школа. – К., – № 8.

Лавровський Н.Л. 1873. Гимназия высших наук князя Безбородко в Нежине (1820–1832). – К.

Сперанский М. 1900. Описание рукописей библи-

отеки историко-филологического института князя Безбородко. – М.

Сперанский М. 1901. Описание рукописей библиотеки историко-филологического института князя Безбородко. – Нежин.

Супрунюк О. 1996. Література вихованців Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька у 20-х роках XIX ст. // Бібліотечний вісник. – № 2.

I.P. Kostenko

Y.P. VASYLKIVSKY MUSEUM OF RARE BOOK

Summary

Paper provides information on historical experience of Y.P. Vasylykivsky museum of rare book by Nizhyn pedagogic university.